

Typtrivsel

en vägledning i att kombinera sanserif i rubrik och serif i text

Akademiskt kompendium

Typsnitt som trivs tillsammans

När man kombinerar två typsnitt vill man för det mesta att de ska se ut att trivas tillsammans, fast de är tydligt olika. Typsnittskombinationen ska ha både skillnad och likhet, kontrast och harmoni.

För liten skillnad ger ett svagt och osäkert uttryck. Därför är det inte säkert att två typsnitt som tecknats för att användas tillsammans verkligen ger rätt kontrast. Det är sällsynt att kombinationer av olika typsnitt med svag kontrast verkligen fungerar. För att nå svag kontrast i tystlåten typografi använder man hellre varianter av brödtypsnittet.

För stor skillnad mellan rubriksnitt och texttypsnitt ger ett oroligt och splittrat intryck. Den kontrastrika kombinationen börjar kommunicera andra budskap än det avsedda. Det bör i allmänhet undvikas, utom i de fall då man just vill kommunicera en värdekontrast.

Tumregler och eget omdöme

Den vanligaste kombinationen i löpande text är antikva i brödtexten och fet eller halvfet sanserif i mellanrubrik och styckerubrik.

Den grundläggande kontrasten skapas genom skillnaden i typvikt och typklass. I andra avseenden vill man ha liten eller ingen kontrast mellan de två typsnitten. Det är det detta kompendium handlar om.

Formgivare har ofta en ganska begränsat antal text- och rubriktypsnitt som man arbetar med. Det är typsnitt och kombinationer som man vet fungerar bra i de slags uppdrag man vanligen har. Därmed utvecklar formgivaren också en god känsla för typsnitten och en stor färdighet i att hantera dem. Risken är förstås att formgivningen kan bli ensartad och stereotyp, men det upplever knappast läsaren.

Som vägledning kan och bör man ta till sig duktiga formgivarens erfarenheter av goda typsnittskombinationer, men det räcker inte. Man bör också självständigt kunna pröva andra kombinationer, som kan behövas i de egna uppdragen.

Utgångspunkten är ofta ett texttypsnitt som man anser gör ett bra jobb i publikationen. Sen söker man ett lämpligt rubriktypsnitt. Den omvända ordningen är mindre vanlig. Erfarna formgivare väljer redan från början en lämplig kombination, som man vet eller tror fungerar väl tillsammans och i trycksaken som helhet.

Avgörande för valet av typsnittskombination är inte bara att de trivs tillsammans. Var och en av dem måste också fungera i publikationen som helhet, beroende på dess karaktär och uppgift. Det innebär att en perfekt kombination kanske inte kan användas, eftersom rubriktypsnittet har en karaktär som

inte stämmer med publikationens funktion. Då måste man kunna hitta andra kandidater som både stämmer fullt ut med publikationens egenskaper och tillräckligt bra med brödtypsnittet.

Dessa omgivande faktorer behandlas inte i detta kompendium – här bortser vi från dem och ser ‘experimentellt’ enbart till typsnittskombination i sig. Det kan också vara rimligt som en utgångspunkt för valet av typsnitt, varefter man i ett andra stadier rensar ut mindre lämpliga kombinationer.

I formgivningsprocessen ska man inte alltid nöja sig med den typsnittskombination som direkt erbjuder sig, utan man bör ifrågasätta sina val och testa ännu okända kombinationer. Det är bara genom att testa och låta ögonen bedöma som man skapar fungerande typografi.

Parametrar

Objektiva

Typklass
 Vikt
 Bredd
 Typstorlek
 Teckenform
 x-höjd och stapelhöjd
 Linjeföring
 Kontrast
 Duktil – glyptil
 Båganslutning
 Detaljer

Ursprung, samma formgivare
 Avsiktligt formgivna tillsammans
 Stilepok, värden

Subjektiva

Personlighet; Karaktär; Uttryck
 t.ex.
 kraftfull – svag
 orolig – lugn,
 mjuk – hård,
 varm – kall,
 robust – elegant
 tung – lätt

 Vanan, brukar förekomma tillsammans

Om parametrarna

I den här modellen är typsnittens egenskaper, eller parametrar, uppdelade i två grupper, objektiva (faktiska, denotativa) och subjektiva (upplevda, konnotativa).

De objektiva parametrarna är egenskaper som hör till typsnittets anatomi och som kan 'mätas och vägas'. Andra hör till typsnittets tillkomst, dess formgivare och syfte. Dessa uppgifter är också hårda fakta som kan kontrolleras mot typografihistorien.

De subjektiva parametrarna är mjuka värden, hur man kan uppleva summan av de objektiva parametrarna, något som man som formgivare känner och som man kan förvänta sig att läsarna också kan uppleva.

De objektiva parametrarna är lämpliga för att leta sig fram till möjliga partners till ett typsnitt, men de subjektiva parametrarna är de som faller det sista avgörandet om typsnitten får gifta sig eller ej.

Presentation av parametrarna

Objektiva

Typklass

Den grundläggande och mest kontrastrika faktorn. Vanligt är serif-typsnitt i brödtext och sanserif eller möjligen linearantikva i rubrik.

Olika typsnitt inom samma typklass bör man inte kombinera, det blir för otydlig kontrast.

Typsnitt

För en lugn typografi använder man samma typsnitt i text och rubrik, men varierar med andra parametrar.

Vikt

En tungt vägande parameter. Avser linjetjockleken, i formvarianter som Regular, Semibold, Bold, Thin etc. Ofta har man Normal eller Regular vikt i brödtexten och Bold eller Semibold i rubriken. Man kan också använda samma vikt, för att skapa lugnare rubriker med mindre kontrast.

Typkombinationer är helt beroende av vilken vikt som används i rubrikerna. En normal eller tunn vikt ger helt andra effekter än en fet eller halvfet.

Man kan inte utgå från att ett typsnitt som är en bra partner i fet variant också fungerar i normalvikten, och omvänt – ett typsnitt som blir för dominerande i fet vikt kan fungera utmärkt i halvfet eller normal vikt.

Typsnittskombinationer måste alltid anges med typvikts-variant.

Typbredd

En avgörande parameter för att hitta lämpliga kombinationer med brödtexten. Typbredd avser tecknens bredd i varianter som Normal, Expanded, Condensed, Compressed.

I grundformen Normal har olika typsnitt olika bredd hos tecknen. I ett och samma typsnitt har tecknen i Bold ofta samma bredd som i Regular.

Typbredden är det första man kollar för att hitta likheter, sedan man skapat kontrast med typklass och vikt.

Om den feta eller halvfeta varianten är för bred eller smal, skapas ytterligare en kontrast, som ofta blir störande, eftersom den inte är en avsedd signal.

bagen
bagen
bagen
bagen

na na
na na

bageno
 bageno
 bageno
 bageno

Typstorlek

Graden eller storleken är en parameter som man använder för att skapa hierarki i rubriksystem. Större grader står högre upp i hierarkin.

Rubriker i lägre hierarki, mellanrubrik och styckerubrik, ska inte kontrastera mycket eller inte alls i storleksparametern.

Man måste vara uppmärksam på att storleken på tecknen i samma grad varierar mellan olika typsnitt.

För att inte oavsiktligt skapa ytterligare en kontrast måste vissa sanserif-snitt sättas i mindre grad än brödtexten.

bageno
 bageno
 bageno
 bageno

Teckenform

Avser typsnittets design i fråga om tecknens grundformer och proportioner. Detta är en övergripande parameter som inte avser enskilda detaljer, utan formspråkets grundläggande drag, som ska ha en viss släktskap.

Vissa sanseriffer är modellerade med vertikalantikvan som förebild, t.ex. Helvetica. Andra har renässansantikvans teckenformer och proportioner, som Gill Sans.

Vissa sanserif-typsnitt har mer överensstämmelse i teckenform med en viss antikva än andra. Här kan man granska formen på gemena a, ovalen i b och d, g, n, e, m.fl. tecken.

bage
 bagen
 bagen
 bagen

x-höjd och stapelhöjd

Avser hur högt upp x-höjden ligger och hur stor del den upptar av tecknet.

Detta är en parameter som inte är avgörande, men som bör vägas in. I vissa fall kan den användas som avgörande kriterium när det handlar om extrema värden i fråga om x-höjd och stapelhöjd.

Typsnitt med stor x-höjd har proportionellt lägre höjd på staplarna i förhållande till x-höjden. Typsnitt med stor x-höjd ger ett ofta runt, bullig och klumpigt intryck, t.ex. Helvetica.

Typsnitt med låg x-höjd har proportionellt sett högre staplar. De ger därmed ofta ett mer elegant och förfinat intryck, t.ex. Futura och Bembo.

Typsnittskombinationer med stor skillnad x-höjd skapar en kontrast, som är förvirrande.

bagen
bagen
bagen
bagen
bagen

Linjeföring

Avser dynamik och avslut i tecknets linjer.

Linjeföringen påverkar helhetsintrycket av typsnittet och är ett möjligt urvalskriterium.

En del sanserifer har större kontrast och dynamik, där man kan se spåren av en aktiv och kraftfull teckning, t.ex. Galliard och Frutiger.

Andra har lugnare, mer avstämd och försiktigare linjeföring, t.ex. Minion och Myriad.

Myriad är baserad på Frutiger (även om formgivarna Slimbach och Twombly inte vill kännas vid denna koppling) men har mjukare och lugnare detaljer, som får effekt i stora grader och i helhetsintryck.

bagen
bagen

Kontrast

Avser skillnaden i linjevikt i grundstreck, ansvällningar och hårstreck. Ett möjligt urvalskriterium, som är viktigt bara vid extrema värden.

Sanserifer är ju mer eller mindre linjära – jämntjocka i linjerna – men kan ändå upplevas som olika kontrastrika. Gill Sans Bold har större kontraster än Helvetica Bold.

bagen
bagen
bagen
bagen

Duktil – glyptil

Duktil: handen, pennan, tecknad.

Glyptil: mejseln, huggen, konstruerad.

Avser skillnad i den övergripande designen och i detaljer huruvida typsnittet ger intryck av att härröra ur handskrift eller är skulpterad med verktyg.

Detta är ett möjligt urvalskriterium för att hitta partner och för att undvika dåliga kombinationer.

Sanseriftypsnitt med duktila drag är Gill Sans medan Futura har glyptila drag. De flesta diagonalantikvor är duktila i varierande grad, medan vertikalkantikvor som Bodoni är glyptila i sin konstruerade form. (En avsiktligt glyptil antikva är FyrisFonts Spartacus, som används bl.a. i omslagen till de svenska utgåvorna av Dan Browns böcker.)

Båganslutning

Bågens anslutning till grundstrecket, t.ex. i gemena n, kan vara rak med en skarp vinkel, eller mjuk med en rund övergång i grundstrecket.

Detta kanske man tycker är en oväsentlig detalj, men i massverkan påverkar det helhetsintrycket av typsnittet. Det är också en metod för att hitta typsnitt med släktskap även i andra egenskaper.

dn
dn

R R R
R R R

Detaljer

Härmed avses likheter i enskilda teckendelar, som typen av gemena g, örat på gemena g, benet på versala R, m. fl. detaljer.

Det är inte en viktig parameter, men en väg för att välja partners som möjligen även har andra gemensamma drag, och något som kan vägas in.

För att detaljerna ska få effekt krävs ju att samma bokstäver används i nära anslutning till varandra i rubriken och brödtexten.

bagen
bagen
bagen
bagen

Ursprung, samma formgivare

Typsnitt som skapats av samma formgivare kan ha släktskap och kan fungera tillsammans. Det är ingen garanti, typsnitten kan ju ha skapats för helt olika syften, det är bara ett tips till urval.

Exempel: Myriad och Minion, Franklin Gothic och New Century Schoolbook.

Avsiktligt formgivna tillsammans

Vissa typsnitt har avsiktligt skapats för användas som komplement.

Ofta är de modellerade med den ena som förebild i fråga om bredd, vikt och teckenform. Därmed är det helt säkert att de fungerar tillsammans.

Risken finns dock att kontrasten blir alltför liten och att ingen av dem är optimal för publikationens uppgift.

Exempel: Legacy och Legacy Sans, Officina Sans och Officina Serif, Lucida Sans och Lucida Serif – och Sabon och Syntax.

bagen
bagen

bagen
bagen

bagen
bagen

bagen
bagen

Stilepok

Typsnitt som kommer från samma bakgrund kulturellt och tidsmässigt och som är uttryck för en stilepok och dess värden, kan ha egenskaper som får dem att trivas tillsammans.

Typsnitt som har helt olika bakgrund och värden, fungerar oftast inte tillsammans. Man kan känna att de representerar olika världar och olika värdesystem. Därmed skapar man en stark kontrast som upplevs subjektivt.

Typsnitt med stor kontrast i stil och värden har oftast många kontrasterande parametrar.

Konfliktkontrast uppstår med Futura och Berling Nova, Helvetica och Garamond.

Subjektiva parametrar

Subjektiva parametrar kan formuleras som typsnittets personlighet, karaktär och uttryck. Dessa subjektiva värden kan återföras till objektiva parametrar, som i massverkan ger subjektiva upplevelser.

Subjektiva parametrar beror också på konventionen, att man ofta ser vissa typsnitt i vissa sammanhang, och att de därmed laddats med vissa värden. Sådana associationer finns hos läsarna, vilket man måste ta hänsyn till.

En speciell subjektiv faktor är vanan, att vissa typsnitt brukar användas tillsammans och att man tycker att de fungerar tillsammans genom att man vant sig vid kombinationen.

Som formgivare bör man lita till sina spontana intryck och associationer, inte analysera varför man tycker ett typsnitt är t.ex. varmt eller kallt. Som formgivare förmodar man att de egna intrycken inte bara är privata utan intersubjektiva, att de kan vara representativa även för många andra människor.

Subjektiva parametrar kan ställas upp som kontrastpar och behandlas som värden på en skala.

Exempel på subjektiva värdepar är

kraftfull – svag

orolig – lugn

varm – kall

hård – mjuk

robust – elegant

tung – lätt

m. fl.

Rekommendationer

Principen i normal lästypografi bör vara att ha fler harmoniserande parametrar än de kontrasterande.

I reklam och mer expressiv typografi kan man arbeta omvänt, med fler kontrasterande parametrar än harmoniserande.

En tumregel är att subjektiva parametrar ska harmoniera. De avser ju det övergripande intrycket.

Observera att de resonemang och rekommendationer som förs här i fråga om objektiva parametrar inte betyder att vissa typsnittskombinationer är mer 'rätt' än andra eller att vissa kombinationer är 'fel' eller förbjudna. Allt beror på sammanhanget.

Exempel på fungerande kombinationer sanserif och antikva.

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppnings-tider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Franklin Gothic No2 – New Century Schoolbook

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Myriad SemiBold – Minion

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Akzidenz Grotesk Medium – Caslon Book BQ

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Akzidenz Grotesk Medium – Janson Text

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Frutiger Bold – ITC New Baskerville

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Avenir Heavy – ITC New Baskerville

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Gill Sans Bold – Berling Nova

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Gill Sans Bold – Indigo

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Gill Sans Bold – Adobe Garamond Pro

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Scala Sans Bold – Sabon

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Syntax Bold – Sabon

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Futura Medium – Bembo

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Franklin Gothic No2 – Berling Nova

Rymfedorgia hystön plujbäck

Rymfedorgia hystön plujbäck. Intet är som väntans tider, vårflodsveckor knoppningstider. Ingen maj en dager sprider, som den klarnande april.

Scala Sans Bold – Berling Nova